

איזו סכנה רוחה שבת

ספק סכנה

במקום פקוח נפש לא הולכים אחר הרוב (יומא (פד: ו) שו"ע (סי' שכט סעי' א)), ועל כן אף ספק סכנה דוחה (שו"ע (סי' שכט סעי' ב- ג)), ואפילו בכמה ספקות הדין כן. (עיי' בשבות יעקב (ח"א סי' יג), גר"ה (סי' של אות ה) ובש"כ (פלי"ב מהג ב)). ואף כשאחד מאלף עלול למות חשיב ספק סכנה לחלל עליו שבת ולדחות שאר איסורים שבתורה. (מגיד משנה (שבת פ"ב הי"א) הובא במ"א (סי' של ס"ח) ובמ"ב (סי' ה).) אלא דעיי בברכות (ל: שאמרו שאפי' נחש כרוך על עקבו לא יפסיק תפלתו, וכן פסק בשו"ע (סי' קד סעי' ג), ופירש הרמב"ם (שם) שדוקא נחש שרוב פעמים אינו נושך אבל עקרב פוסק. (וצ"ע שהרי לא הולכים בפני"א אחר הרוב, ובקובץ שיעורים (פסחים אות לב) יישב דכיון שרובן אינן ממתין נחשב כלא שכיח היוזא וממילא יש לסמוך אהא דשלוחו מצוה אינן ניוקין. (כן נקט הגר"ה זצ"ל (ש"ש פל"ט מהג ד). ועיי' עוד ברש"י (שם), במחזה אברהם (יו"ד ח"ב סי' יט) ובבנין ציון (סי' קל ד"ה והנה כל), ועיי' עוד בשמעתא עמיקתא גליון קצ"א).

ספק אם חרוב נמצא בסכנה

ספק פקו"נ דוחה שבת אף אם יש ספק אם האדם בכלל סכנה, כגון ספק אולי הוא תחת המפולת אולי אינו שם. (עיי' בשו"ע (סי' שכט סעי' ה וסי' שכט סעי' ג)). ומ"מ צריך שיהיה ספק פקו"נ לפנינו (שהיה שם בעת המפולת ואינו ידוע אם הספיק לצאת מתוך ההכנה, ואפי' לא ראינו אותו ממש מתחלה רק בבית זה מצוין בני אדם בעת הזאת גם מחללין ומפקחין את המפולת). (מ"ב (סי' שכט ס"ק ט)).

השש סכנה רחוקה

ספק שאינו קיים בהווה, אינו בכלל ספק פקו"נ (וב"י (יו"ד תני' ססי' ר)), כלומר דברים עתידים שבהווה אין להם כל זכר מחמת שאינם מצויים, אינם בכלל ספק פקו"נ (ומ"מ אין הדבר תלוי בן אם הסכנה לפנינו ממש או לא). (נחז"א (אהלות סי' כב ס"ק לב). ועיי' ברע"א (ק"י סי' ד"ה ולענין) שכל טעם דה' הירחוק והסתעפות המקרים אינו בדרך ספק סכנה. ועיי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון שכ"ט).

גדר סכנה למעשה

כל שדרך רוב בני אד לברוח מאותו ענין מחמת חשש סכנה שבו, הרי זה בכלל ספק פקוח נפש. (מנח"ש (תני' סי' לו אות ב ד"ה ולענין). ועיי' בשמעתא עמיקתא גליון ק"ל). ומצב שיש בו חשש סכנה אלא שצ"ע הדין מותר להכנס אליו ואין בו משום "ונשמרתם" (עיי' בשמעתא עמיקתא גליון קצ"א), פעמים שעדיין דוחה היותו ורק מותר לא מצוין שבת מבוזר בפקקים (עיי' להלן) ממומחה גדול אף שאפשר לו, כשיש לו רופא אחר המוכן לרפאותו, ומאידך לענין שבת מבוזר בפקקים (עיי' להלן) ובשמעתא עמיקתא גליון קפ"ב) שיותר לחלל עבור הבאת רופא מומחה יותר. והיינו טעמא דכיון שהשבת נדחית מפני פקו"נ הותר לחלל עבורה אפי' בעד רחוק, וגדולה מזו כתב במגיד משנה (שבת פ"ב הי"ד) הובא בשו"ע (סי' שכט סעי' ד) דכל שרגילים לעשות לחולה שבי"ס בחול אע"פ שאין במניעת הדבר משום סכנה עבדין כיון שהחולי יש בו סכנה. וכעין חילוק זה מבוזר בתוס' נדה (מד. ד"ה איהו). וכן שמענו מחשובי המורים שליט"א.

החושש לעצמו

החושש לסכנה לעצמו בכל מיני מצבים שיש בהם צד סכנה אף אם אין דרך העולם לחשוש עליהם, לפעמים הם בכלל סכנה כלפי עצמו ורשאי לחלל שבת להנצל ממנה. והכל לפי הענין. (עיי' בשו"ע צננת פענח (ח"א סי' לט) שכתב שאדם שדממה בעצמו בעת המהומה מפני גייס של נכרים ולסטים שע"יז תייה לו סכנה, מותר לו לעבור על איסורי שבת ולברוח אע"פ שאין בזה סכנה ממש אלא שמתירא הוא מהסכנה, אבל לאחר"א אסור לחלל שבת עבורו. ועיי' במאירי (שבת קנא) על דהא אמרו דאסור לישון יחידי. ובדרך זה מצונו באג"מ (ח"א סי' קכז ד"ה ומש"כ המ"א). ועיי' בשמעתא עמיקתא גליון קצ"א).

הוראה כללית שלא לחלל עלולה לגרם פק"נ (הנהגה בכתי הוליום וכדו')

אף במקום שלכל יחיד ששלעצמו אין סכנה, אלא שעל ידי הוראה כללית שלא לחלל שבת, עלולה להיגרם סכנה, מורין לחלל אף ליחידים (כשהשעה צריכה לכך). ודבר זה מצוי בבית חולים וכדו' שיש ריבוי חולים ועומים שהוראה לאיסור וכדו' יכולה לגרם סכנה. (כן מבוזר במהר"ל דיסקין (קו"א סי' ס). ועיי' בשו"ע מנחת אשר (ח"א סי' כז) שהוכיח סברא זו מעוד מקומות. ואף היחיד שביחס אליו בפני"א אין חשש כ"כ, מ"מ רשאי לחלל. וכמו שמצונו בשו"ע (סי' שכט סעי' ג) דכשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה, משתדלין שלא לעשות ע"י עובדים וקטנים. ופירש המ"ב (סי' לג) משום דזימנין דליתנייהו ואתה ג"כ לאהדורי בתרייהו ומתוך כך יבוא לרדי סכנה. מבוזר שאע"פ שאין עתה משום פקו"נ בעשיית המלאכה עיי' בעובדים מ"מ כיון דאפשר שיסובב ע"י זה חשש פקו"נ בפעמים אחרות מחללין השבת. ואע"פ שמבוזר לעיל שהסכנה אינה לפנינו לא מחללין עליה שבת, יש לחלק דשאני הצלת נפשות בשבת שמצויה ביותר חשיבא כעומדת לפנינו. ועיי' בשמעתא עמיקתא גליון קצ"א).

מצבים של סכנה

סכנות שונות

שיטפון או כל מקרה אסון או פיגוע אחר, וכן חוטי חשמל גלויים וקיים חשש שאדם יגע בהם ויסקן את חייו, מחללין עליהם את השבת אם אולי ניתן להציל חי' אדם. (שש"כ (פלי"ב אות טו)). וכן שעת חירום מבחינה ביטחונית יש שדינה כסכנה. והכל לפי הענין. (נשם [אות יז]).

שריפה

מותר לכבות שריפה שיש בה חשש סכנה (רמ"א (סי' שלד סעי' כ)), והיינו שיתכן שיש שם אדם. (מ"ב (שם ס"ק עג וסי' שכט ס"ק א)). ובזמננו שהבנינים צפופים וסמוכים אחד ליד השני חובה לכבותה אפילו אחר שפינו הבנין מדייריו, כי עדיין יש סכנה לדיררים של הבנינים הסמוכים. (הגר"ח זצ"ל (חוט שני ח"ב פלי"ה אות ה)).

השמעה אזעקה – כניסה למרחב מוגן

אם בשמעתא אזעקה בשבת קודש, אם לצורך ההגעה למקום מוגן יש צורך בחילול שבת מותר לעשות כן על מנת למנוע סכנה, ואם אפשר לעשות על ידי שינוי ללא עיכוב יעשה כן. (נחז"א (הובא בנס להתנוסס להר"י זילברשטיין סי' ז). ועיי' בשמעתא עמיקתא גליון קצ"א).

עדר בשבת

אדם שנעדר ויש לחוש שהוא בסכנה או שעלול להסתכן, יש לחלל עליו את השבת ע"ימ לאתרו. ויש לחפשו בכל מקום שעלול להיות שם או שיתכן שימצאו שם מידע לאתרו, וכמו כן יש לחפשו אף במקומות שאם נמצא שם אין לחוש לסכנה. (הגר"ה זצ"ל (קובץ אסיא ח"ט עמ' 196). והאר"נ בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון שכ"א).

הרדה

אף אדם נכנס בחדרה יש בזה משום חשש פקו"נ ומחללין עליו את השבת. (נבט הלוי (ח"ח סי' עה ד"ה וברש"י)). ובדרך זה מצונו במ"מ (סי' שטו א"א סי' כ) ועיי' מש"כ בשמעתא עמיקתא גליון תקס"ז.

פחד של קטן

קטן שנכנס לפחד כגון שנעל בתוך חדר או נפל לבור וכדומה, ואין אפשרות להוציאו משם בדרך היתר, מותר לעשות לו הנצרך להוציאו אף אם הדבר כרוך באיסור תורה. כיון שיש בזה חשש סכנה שיתכן מחמת הפחד, ואין לסמוך על הרגעתו מבחוץ על ידי רעשים וכדו', אלא מחללין עליו שבת מיד. (מ"א (סי' שכט ס"ק ח) ומ"ב (סי' לח). ועיי' במ"מ (שם) דסתם קטן לענין זה הוא עד ג' יל, ואם יש לחוש שיעבע, אף אם גדול מזה מחללין עליו. וכן פסק בשב"ח (ח"ח סי' עה)).

חזרת המצילים לביתם

יצאו מהי"א לתחום

אדם שהלך להציל את הנפש ויצא מחוץ לתחום, כשגמר את מעשה הצלה יש לו אלפים אמה לכל רוח מהמקום שהוא נמצא. והתירו לו חכמים לעבור על איסור תחומין, משום שאם לא יתנו להם אלא רק ד' אמות בלבד יש חשש שימנעו פעם אחרת מלבוא להציל. (נרבוין (מד: ג), תוס' (שם ד"ה כל) ושו"ע (תני' סעי' א וסעי' ג). ועיי' בשו"ע (סי' שכט סעי' ט) ומ"ב (סי' כ).) אבל אסור לו לשוב למקומו (אפי' ברגל), אפי"כ יד עכו"ם תקיפה ומפחדים לשבות במקום שהצילו, הרי אלו חוזרים בשבת למקומם עם כלי זיינם. (שם ושש"כ (פ"מ אות עט והנה קפ)).

עשיית מלאכה

י"א שהיתר הני"ל שנתנו חז"ל (לעבור על איסור תחומין) לאלו שיצאו להציל נאמר על איסור דרבנן של תחומין אבל לא על איסורים מן התורה (מ"א (סי' תצו ס"ק יח)), ועל כן אין להתיר למי שהוביל חולה לבית החולים או לרופא שנתן הטיפול לחשיב"ס שיעבור בשבת על איסור דא"י בחזרתו משום חשש שמצא אתה מכשילן לעתיד לבוא ולא יבוא להציל. (מנח"ש (ח"א סי' ח) וצ"א (ח"א סי' לט). ועיי' בצ"א (ח"ח סי' טו) שאין להתיר שומר מחנה לו גם בבית חולה שבי"ס כי חשיב"ס לא שכיח ואולגין בטר רוב), ואף כשיש צורך רק בעשיית איסור דרבנן ע"מ לחזור למקום חפצו, כי אין לנו אלא מה שהתירו חז"ל במשנה ובגמ'. (הר צבי (ח"ב סי' ז)). ומ"מ יש מקום להתיר לרופא לחזור לביתו ברכב של נכרי (היכן שאין משום איסור תחומין מה"י) משום האי טעמא שאם לא נתיר ימנע מלבוא בפעם אחרת, והדין כן אף אם יש לו מקום להשאיר כבדו בבית חולים. (חת"ס (ח"ו"מ סי' קצד) ומנח"ש (ח"א ססי' ח), ועיי"ש שפקק על החת"ס כי לא מצונו שהתירו בכל לאיסורים דרבנן, מ"מ כתב שם שכבר הורה זקן. אלא דעיי"ש (תני' סי' ס אות יא) שכת' שבזמננו הואיל ורבים עלולים להמנע מלנסוע לצורך החולה אם יצטרכו להשאיר במקום בתנאים קשים לכן יש להתיר איסור דרבנן. וכן הוא בשש"כ (פ"מ מהג קמו) בשם הגר"ה זצ"ל). וי"א שאף מלאכה מה"ת מפני חשש זה. (אג"מ (א"ו"ח ח"ד סי' ט), ועיי' באר"ח רבנו (ח"א עמ' קנה ועמ' קס אות רכח) בשם בעל הקה"י בשם החז"ה שאין לאסור לרופא הנוסע בשבת לצורך טיפול בחולה לחזור עם מכונתו לביתו כדי שלא להכשילו לעתיד לבא שלא יסרב לנסוע בשבת לחולה. ועיי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון תפ"ג).

נהג אמבולנס ואנשי הצלה

נהג אמבולנס וכדו' מותר לו לשוב למקומו כשהוא דרוש במקומו לשם נסיעה נוספת עקב סכנה, או משום חשש שיהיה צורך בנסיעה כזאת. ואם מקיים קשר טלפוני או אלחוטי עם תחנתו, אסור לו לשוב אליה, אלא אם כן הוא בא מנקודת יישוב מרוחקת שאין בה אמבולנס אחר לשעת חירום. והכל לפי הענין. (נש"כ (פ"מ אותיות ט – פ והנה ג). ועיי' בצ"א (ח"ח סי' טו) שכת' שנהג מטעם חברת הצלה אסור לו לחזור למקומו מחשש פן יקרא במקום תחנתו אל חשיב"ס ומהטעם האמור, אלא אם במקום להמנע מלנסוע לצורך החולה אם יצטרכו להשאיר במקום בתנאים קשים לכן יש לחשיב"ס דאזי יש כבר מקום לתלות שע"י רוב הוא קרוי כבר לחשיב"ס והקוראים לא יודיעים לאן לפנות, אם לא במקום התחנה, וזה יתכן בערים הגדולות).

דיני הצלה

דיני קדימה

חולה ספק מסוכן וחולה ודאי מסוכן

אם יש חולה שעל פי הרופאים וכדו' הוא וודאי מסוכן, וחברו ספק מסוכן, ואין בידו לטפל בשניהם וכדו', הוודאי דוחה את הספק. (פמ"ג (סי' שכט מ"ז ס"ק א) ויד אליהו (לובלין סי' מג)). וכן אם א' בריא וא' מסוכן, בריא קודם. (מ"ב (ש"ל ס"ק סח)). ויש להתחשב עם גודל הסכנה ועם הסיכויים להצלה (אולם הגיל אינו מכריע). (מנח"ש (תני' סי' פו אות א). ועיי' באג"מ (ח"ו"מ ח"ב סי' עה אות ז) שגם כתי' שמתברר שאין להתחשב בזה שא צעיר וא' זקן. ועיי' בשמעתא עמיקתא גליון תני"ז).

קדימה לחולה שיוכל לחיות חיי עולם

אם עומדים לפנינו ב' אנשים, א' שיוכל לחיות חיי עולם וא' שיוכל לחיות רק חיי שעה, ואין בידו להציל שניהם, יש להקדים טיפול למי שיוכל לחיות חיי עולם. (אג"מ (ח"ו"מ ח"ב סי' עג אות ג). ועיי"ש שכת' שאם כבר התחיל לטפל במי שיחיה חיי שעה אף אם עשה כן שלא כדו', בין שוגג או מזיד, אין לעצור הטיפול. ויבאר שם כי בשעה שהגיע לבה"ח כבר קנה במה שהובא שם להיות שם הזמן שצריך להיות שם). והחלטה בזה צריכה מתינות גדולה וייעוץ עם מומחים.

אחד יוכל לחיות יותר משנה והשני פחות מכן

ב' חולים שאפשר שיתרפאו בדרך הטבע מחלות שאירע להם, יש להקדים החולה ששייך שיחיה יותר משנה שהוא לא איבד חזקת חיים שלו, מחולה אחר שלפי דעת הרופאים לא יחיה יותר משנה ולדבריהם הוא נחשב טריפה (אבל אם לפי השערת הרופאים החולה יחיה יותר משנה, אבל מ"מ לא יחיה יותר משנתים, אין הדין כן, כי באופן זה שניהם שוין בחשיבות כי יש להם חזקת חיים, ואמירת הרופאים שלא יוכל לחיות לא מגרע החזקת חיים שלו, ובאופן זה דינו כשני חולים במצב שווה שיתבאר בסמוך). (אג"מ (ח"ו"מ ח"ב סי' עה אות ג)). והחלטה בזה צריכה מתינות גדולה וייעוץ עם מומחים.

שניהם יוכלו לחיות חיי עולם

אם עומדים לפנינו שני חולים שיוכלו לחיות חיי עולם, יש ללכת ראשון למי שנקרא תחלה ולמי שקרוב לביתו יותר, ואם שוין הם, צריך להקדים לפי סדר המבואר במשנה בהוריות (ג), ואם לא ידוע זה להרופא יעשה גורל. (אג"מ (ח"ו"מ ח"ב סי' עה אות ב). ועיי' לענין דיני קדימה בשו"ע (יו"ד סי' רנא סעי' ט) ובתני' (יו"ד סי' רב ס"ק ז). אלא שבזמננו קשה להכריע על פי דיני הקדימה הנזכרים בהוריות. (עיי' במנח"ש (תני' סי' פו אות א) שכתב שחושבני שבזמננו קשה מאד להתנהג לפי זה, עיי"כ וכן באג"מ (שם סי' עה אות א) גופא כתב דאף באלו קשה לעשות מעשה בלא עיון גדול. ועיי' בצ"א (ח"ח סי' סט)). ואם הרופא כבר התחיל לטפל בחולה אחד ובא השני אסור לרופא לעזוב את החולה הראשון כדי לטפל בשני. (עיי' באג"מ (ח"ו"מ ח"ב סי' עה אות ב). ובדרך זה כתי' בנש"מ"א (יו"ד סי' רב אות ב והבהג 5) בשם הגר"ה זצ"ל. ודעת הגר"ה זצ"ל (קובץ תשובות ח"ג סי' ק) שיש בזה משום העוסק במצוה פסור מן המצוה). ומ"מ החלטה בזה צריכה מתינות גדולה וייעוץ עם מומחים.

הדיחה נפש מפני נפש

לא דוחים נפש מפני נפש [אהלות (פ"ז מ"ו)], ואפילו טרפה מפני בריא. (הגר"ה זצ"ל (נש"מ"א סי' רב ססי"ב). ועיי' באג"מ (יו"ד ח"ב סי' קעז), בצ"א (ח"ח סי' כה כפ"ה) ובמנח"ש (ח"ה סי' ז וט) ובש"מ"א (סי' רנס ססי"ב) בשם הגר"ה זצ"ל).

הזמן בהול – הנהגת אנשי הצלה וכדומה

לפעמים העיכוב בשיקול צדדים אלו עלולים משום מצבים מסוימים לסכן חי' אדם, כגון באירוע חמור שהזמן בהול מאוד וכדו', ועי"כ על אנשי הצלה והמסייעים לפעול לפי ההוראות המקובלות ע"מ למנוע אסון, לפי המקום והזמן. (עיי' בשמעתא עמיקתא גליון תני"ז).

לקבלת הלבנות מצויות בזמן מלחמה חלק ראשון י"ל שלחלל בקשה ל – amikta@amikta.co.il

יו"ל להצלתה עם ישראל, לרפ"ש של כל הפצועים ולשוכם של כל השבויים והנעדרים במהרה

© שמעתא עמיקתא – לשאלות והערות כפל. 052-767-0503 בדוא"ל: amikta@amikta.co.il